

URHO KEKKONEN ULKOPOLITIIKAN JOHTAJANA
Jaakko Kalelan puhe Paasikivi-Seurassa 2.9.2010

Kiitos herra puheenjohtaja,

Hyvät naiset ja herrat,

Kelle tahansa on suuri kunnia pitää Paasikivi-Seurassa vuotuinen UKK-esitelmä. Erityinen kunnia on pitää esitelmä tänään, pitkäaikaisen presidenttimme syntymän 110-vuotispäivän aattona. Minulle tämä tilaisuus on haastava, koska olin aikanaan Seuran valtuuskunnassa tekemässä päätöstä tämän esitelmäsarjan aloittamisesta.

Tarkoitukseni ei ole esittää mitään syvällistä analyysiä Urho Kekkonen ulkopoliittisen johtajuuden jostain osa-alueesta tai vielä vähemmän kokonaisarviota hänen mittavasta elämäntyöstään. Siihen tarvittavaa aikaa minulla ei ole ollut, ei välttämättä edellytyksiäkään. Sen sijaan pyrin kertomaan joitakin omakohtaisia kokemuksia ajalta, jolloin työskentelin hänen avustajaan ja siltä pohjalta esittämään joitakin yleisempiä havaintoja Urho Kekkonesta Suomen ulkopoliittikan johtajana.

X X X

Urho Kekkonen syntymäpäivä, on minulle erityisen tärkeä päivämäärä. 3.9.1973, joka oli maanantai, astuin ensi kertaa virkamiehenä presidentin linnan portista sisään.

Edellisenä perjantaina minut oli nimitetty tasavallan presidentin ulkopoliittiseksi erityisavustajaksi, ensimmäiseksi laatuaan Suomen historiassa, aikamoisena yllätyksenä politiikkaa seuraaville. Päätöksen Kekkonen teki jo tammikuussa, mutta elokuun loppuun asti hän piti tiedon äärimmäisen pienen piirin tiedossa, voisi sanoa tyyppilliseen tapaansa. Hän tuntui rakastavan muiden yllättämistä. Pääministeri oli asiasta aikaisin tietoinen, mutta muut päättävän elimen, hallituksen jäsenet kuuluivat siitä luultavasti vasta juuri ennen valtioneuvoston erityisistuntoa perjantaiamuna 31.8.1973. Minun kanssani Kekkonen oli sopinut asiasta tammikuussa, mutta sen jälkeen en ollut asiasta mitään kuullut. Zavidovo-oikeudenkäynnit oli käyty tällä välin ja kansliapäällikkö Jyränki oli eronnut. Maassa kohistiin edelleen poikkeuslaista ja EEC-vapaakauppasopimuksesta. Olisi kuitenkin ollut epäkunnioittavaa lähteä tarkistamaan Tamminiemestä, pysyykö tehty sopimus muuttuneista olosuhteista riippumatta voimassa. Vasta perjantaiamuna 31.8., juuri ennen valtioneuvoston istuntoa, presidentin kanslian vt. päällikkö Osmo Väinölä soitti minulle ja halusi presidentin pyynnöstä varmistaa suostumukseni astua seuraavana päivänä erityisavustajan virkaan.

Myös virkanimikkeen 'ulkopoliittinen erityisavustaja' Kekkonen oli itse valinnut. Nykyisin viran nimike on ulkopoliittinen neuvonantaja, mitä Kekkonen olisi varmasti vierastanut. Minunkin olisi ollut vaikea kuvitella 29-vuotiaana antavani neuvoja 73 vuotta täyttävälle presidentille, joka oli ollut virassaan 17 vuotta, ja joka sitä ennen oli ollut pää- ja ulkoministeri sekä kansanedustaja ja valtioneuvoston jäsen lähes puolen vuosisadan ajan. Kekkonen sanoi ensimmäisessä tapaamisessamme valinneensa minulle tämän tittelin ja roolin, jotta emme ärsyttäisi arvostaan tarkkoja ulkoasiainministeriön virkamiehiä.

Välittömästi virkaan astuttuani sain oppitunnin ulkopoliittikan johtajuudesta, kun uusi esimieheni runnoi voimaan pitkään jäissä olleen EEC-vapaakauppasopimuksen. Vaikka asia sinänsä on ennestään tuttu, kerron millaisen vaikutuksen se minuun teki ja miksi tämä episodi edelleen värittää kuvaani Urho Kekkosesta.

Tausta on ainakin vähän vanhemmalle polvelle tuttu.

Suomi neuvotteli muiden EFTA-maiden kanssa joulukuusta 1971 seuraavan vuoden heinäkuun puoliväliin vapaakauppasopimuksesta EECn kanssa etujensa turvaamisesta tilanteesta, jossa EEC laajenisi vuoden 1973 alussa. Neuvottelujen päättyessä 17.7.1972 yleinen käsitys oli, että allekirjoitusvaltuudet annettaisiin seuraavalla viikolla, jolloin Suomi voisi allekirjoittaa sopimuksen 22.7. samaan aikaan kuin Islanti, Itävalta, Portugali, Ruotsi ja Sveitsi. Vajaassa viikossa Kekkonen ja sen myötä Suomen kanta muuttui. Allekirjoittamista päätettiin lykätä, mutta sopimus kuitenkin parafoitiin 27.7.

Kekkonen taipui aikaisemmin suoraviivaisen myönteisestä kannastaan sisäpoliittisten paineiden ja ennen kaikkea Moskovasta tulleiden, vähitellen yhä kriittisemmiksi käyneiden signaalien edessä. Suomen ulkopoliitikasta ja erityisesti Kekkosesta levisi myös ulkomaille kuva heikkoudesta ja päättämättömyydestä. Monet katsoivat, että Kekkonen itse oli provosoinut Moskovaa ja kotimaisia vastustajiaan koventamaan kantaansa, mikä lopulta johti tunnettuun keskusteluun Zavidovossa elokuussa 1972. Tiedossa oli, että parafoitu sopimus olisi allekirjoitettava viimeistään marraskuun lopussa 1973, jotta Suomi saisi samat edut kuin sen lähimmät kilpailijamaat. Kekkonen

kuitenkin halusi toistuvasti lykätä päätöstä allekirjoituksesta. Hän tuntui odottavan vihreätä valoa Moskovasta, mutta sitä ei kuulunut, vaikka erilaisia viestejä liikkui. Zavidovossa edellisenä kesänä lukkoon lyöty kielteisyys toistettiin vielä 2.9.1973 pääministeri Kosyginin suulla Leningradissa. Kiihkeä keskustelu EEC-suojalaeista ja presidentin toimikauden jatkamisesta poikkeuslailla olivat vain omiaan vahvistamaan kuvaa toisaalta Kekkonen suvereenista sisäpoliittisesta asemasta ja toisaalta epäroinnista vaikeiden ulkopoliittisten päätösten tekemisessä, myötäilyä suhteissa Moskovaan.

Tämä oli se tilanne, jossa 3.9.1973 astuin linnan portista sisään. Ensimmäisessä kahdenkeskisessä tapaamisessa presidentin kanssa seuraavana päivänä hän antoi tehtäväkseni seurata keskustelua EEC-vapaakauppasopimuksesta, ennen kaikkea tarkkailla neuvostoliittolaisten kannanottoja. Syy tähän toimeksiantoon selvisi minulle tasan kuukauden kuluttua. Sain ennen töihin lähtöä 3.10. kotiin puhelinsoiton pääministeri Sorsalta, joka sanoi olevansa kokoamassa pikaista palaveria työhuoneeseensa. Paikalla oli UM:n johtoa, pääministerin sihteeri Tom Grönberg ja minä. Sorsa kertoi presidentin soittaneen aamulla hänelle sekä ilmoittaneen hänelle antavansa tänään allekirjoitusvaltuudet aikaisemmin parafoitua EEC-vapaakauppasopimusta varten, minkä vuoksi valtioneuvoston olisi pidettävä ylimääräinen istunto ennen presidentin esittelyä klo 11. Tätä ennen olisi Sorsan johdolla valmisteltava luonnos lausumaksi, jonka presidentti esittelyssä lukisi ja jossa olisivat yksiselitteisesti perustelut allekirjoitusvaltuuksien antamiseksi.

Luonnostelusta keskusteltiin hetki palaverissa, minkä jälkeen asetettiin työryhmä, johon tulivat UM:n uusi kauppapoliittisen osaston päällikkö Arvo Rytönen, Grönberg ja minä. Meille jäi runsas puoli tuntia aikaa luonnosteluun, minkä jälkeen tapasimme uudestaan Sorsan, joka teki joitakin korjauksia tekstiin. Tämän jälkeen minut valtuutettiin viemään luonnos välittömästi Tamminiemeen presidentille.

Lähdin välittömästi Tamminiemeen, jossa minulle kerrottiin presidentin lähteneen tunti sitten aamulenkille, jolta hän on pian palaamassa. Odottelin ovisuussa ja näin Kekkonen juoksevan mäkeä ylös ja pomppivan portaat ovelle. Tervehdin ja sanoin, että minulla oli sovittu lausuntoluonnos. Lisäsin, että kun aikaa vielä on, ehdin hyvinkin odottaa, että presidentti ensin käy suihkussa. Hän tokaisi tyyliä, että mitä vielä, mennään heti lukemaan teksti. Työhuoneessaan hän teki punaisella kynällä nopeassa tahdissa joukon korjauksia ja työnsi paperin käteeni käskien toimittamaan se puhtaaksikirjoitettuna Sorsalle. Sen jälkeen hän lähti suihkuun ja marssi tunnin kuluttua valtioneuvostoon hämmentyneen ministeri-, virkamies- ja lehtimiesjoukon läpi nuijimaan päätöksensä pöytänsä ja sanelemaan lausumansa valtioneuvoston pöytäkirjaan. Esittelyn jälkeen hän antoi Linnassa minulle ohjeita jatkotoimista ja lisää vielä illalla puhelimitse. Seuraavakin viikko meni pitkälti tämän päätöksen jälkihoidossa.

Nuoreen mieheen teki lähtemättömän vaikutuksen Kekkonen kyky suvereenisti hallita tilanne, joka sisälsi monia vaikeita epävarmuustekijöitä ja joka aiheutti maan poliittisessa johdossa silminnähettävää hermostuneisuutta. Kuten usein vaikeiden tilanteiden ratkettua, asiat alkavat näyttää tavanomaisilta ja suunnitelluilta, mutta ainakin syksyllä 1973 EEC-päätös oli suuri ja dramaattinen.

Samalla tämä oli ensimmäinen niistä tapauksista, joissa näytti toistuvan sama kaava. Lähdettyään liikkeelle Kekkonen saattoi tulla epäroivaksi, näyttää aika ajoittain jopa neuvottomalta. Kun tilanne oli muuttumassa vakavaksi kriisiksi, hän lähti päättäväisesti liikkeelle ja eteni murskaavalla voimalla, vastuksista välittämättä ja pannen itsensä täysin likoon.

EEC-kysymyksessä taustalla oli asetelma, jossa Suomen oli edettävä omien elintärkeiden etujensa vuoksi. Toisaalta Kekkonen ei halunnut saattaa Neuvostoliiton johtoa tilanteeseen, jossa sen olisi otettava kantaa jo tapahtuneeseen tosiasiaan. Kekkonen yleisemminkin käyttämä menetelmä oli informoida Suomen tulevista päätöksistä ja sen perusteista. Useimmissa tapauksissa neuvostojohto ei reagoanut ilmoituksiin. Joissakin tapauksissa se ilmaisi eriävän kantansa, muttei kuitenkaan ajanut tilannetta avoimeen ristiriitaan. EEC-sopimus oli esimerkki tapauksesta, jossa Kreml ensin näytti nielevän eriävän kantansa, mutta sitten muuttavan kantansa avoimen kielteiseksi ja koventavan painostustoimiaan. Neuvostojohtoon kanta ei lientynyt, vaikka Kekkonen jäädytti allekirjoitusprosessin, uhkasi dramaattisesti erota ja hankki itselleen jatkokauden poikkeuslain avulla. Tästä huolimatta Kosygin vielä 2.9. keskustelussaan Kekkonen kanssa ilmoitti muuttumattomasta kannastaan ja suositti allekirjoituksen lykkäämistä määräämättömäksi ajaksi. Kekkonen huomasi kaikkien suostutteluyritystensä valuvan hukkaan ja tajusi, että joulukuun alusta lähtien Suomi joutuisi kestävämpään tilanteeseen, kun muiden EFTA-maiden kilpailuasema EECn markkinoilla alkaisi parantua ja Suomen huonontua.

Tässä tilanteessa Kekkonen päätti tehdä sen, mistä Kreml oli johdonmukaisesti vuoden ajan vakavasti varoitannut. Ilmeisesti Kekkonen teki päätöksensä elokuun lopussa, jo ennen tapaamistaan Kosyginin kanssa Leningradissa 2.9. Vaikka Kosygin ei antanut missään periksi, Kekkonen kertoi Kosyginille kahden kesken Svetogorskissa, suomalaisten rakentaman sellutehtaan vihkiäisissä, että hän tulee joka tapauksessa antamaan allekirjoitusvaltuudet tasan kuukauden kuluttua. Minä en tästä tiennyt, minulle hän kertoi Kosyginille tekemästään

ilmoituksesta 3.10. ja sanoi vain ulkoministeri Karjalaisen olleen asiasta tietoinen. Lisäksi Sorsa väittää muistelmissaan puhuneensa syyskuun lopussa allekirjoitusvaltuuksien antamisesta 3.10., mutta tuona aamuna hän ainakin esitti minulle valmistautumatonta ja hämmästyntä. Sen kuukauden aikana, joka oli ensimmäinen uudessa virassani, en missään vaiheessa havainnut Kekkosessa epäröinnin tai hermostuneisuuden merkkejä. Sen sijaan Karjalainen ei ilmeisesti kestänyt painetta, vaan oli 3.10. niin huonossa kunnossa, ettei päässyt osallistumaan ylimääräiseen valtioneuvoston kokoukseen ja vaivoin pääsi presidentin esittelyyn.

Myöhemmin jouduin lukuisia kertoja seuraamaan Kekkonen toimintaa päätöksentekotilanteissa, rutiininomaisissa ja vaikeammissa. Rutiinipäätöksiä hän teki tehokkaasti, hän kuunteli esittelijää tarkkaavaisesti kommentoimatta ja sen jälkeen nopeasti napsautti päätöksensä. Jos asia oli monimutkaisempi hän vielä kertasi kohta kohdalta, mitä oli sovittu. Yhtä selkeä hän tuntui olevan lähdettyään todella vaikeissa ratkaisutilanteissa liikkeelle, kuten 3.10.1973. Tähän väliin jäi tilanteita, joissa hän ei ollut yhtä selkeä. Tällaisia huomioni mukaan olivat tilanteet, joissa ongelmia oli odotettavissa ja keskusteltiin, mihin ennakoiviin toimiin pitäisi ryhtyä. Jollei hänellä ollut valmiita reseptejä, hän saattoi näyttää neuvottomalta ja johdateltavalta. Olennaista kuitenkin on, että maan kannalta olennaiset kriisitilanteet hän hallitsi kylmästi ja päättäväisesti.

X X X

Kerroin edellä, kuinka tulin Kekkonen avustajaksi. Nimitykseni tausta oli kuitenkin laajempi ja se liittyi Suomessa tuolloin käynnissä olleeseen vallan uusjakoon. Kaksi ensimmäistä presidenttikauttaan Kekkonen oli rakentanut vahvan ulkopoliittisen johtajuuden, maalaisliiton, kommunistien ja Kremlin muodostaman tukiakselin sekä sosiaalidemokraattien heikkouden varaan. Eduskuntavaaleissa 1966 sisäpoliittinen asetelma muuttui ja SDP palasi vallan huipulle. Ulkopoliitikassa tilanne jatkui kuitenkin pitkälti muuttumattomana 60- ja 70-lukujen vaihteeseen, jolloin Kekkonen vaikeudet alkoivat kasautua. Brezhnevin johtama Kreml harjoitti globaalia liennytystä, mutta oli naapureilleen entistä arvaamattomampi. Kekkonen sai kokea sen toistuvasti eikä edes Beljakov-episodin ratkeaminen Kekkonen toivomalla tavalla rauhoittanut tilannetta lopullisesti. SKP hajosi ja Vennamo heikensi keskustapuoluetta. Ahti Karjalaisen asema ja asenteet alkoivat elää omaa elämäänsä, jolloin Kekkonen alkoi nähdä entisessä avustajassaan yhä enemmän kilpailijansa. Samaan aikaan vahvistunut SDP alkoi omin päin parantaa suhteitaan Moskovaan ja NKP puolestaan vähitellen lievensi asennoitumistaan entisenä päävastustajanaan pitämiinsä sosiaalidemokraatteihin, niin Suomessa kuin kansainvälisestikin. Tässä tilanteessa Kekkonen näki mahdollisuuden vahvistaa omaa asemaansa ja lisätä omaa ulkopoliittista liikkumavaraansa.

Samalla presidentti näpäytti sitä asiantuntijaryhmää ulkoministeriössä ja puolustusvoimissa, johon hän oli 60-luvun lopulla ja 70-luvun alussa kiinteästi nojannut. Mitään pysyvää muutosta tässä suhteessa ei kuitenkaan tapahtunut, vaan Kekkonen edelleen arvosti tähän ryhmään kuuluvia henkilöinä. Keijo Korhosen asema lähti pikemminkin 70-luvun jälkipuoliskolla nousuun ja hänestä tuli vanhenevan presidentin ulkopoliittinen luottomies.

Henkilösuhteet olivat Kekkoselle muutenkin ratkaisevia, usein paljon tärkeämpiä kuin instituutiot. Samaan aikaan, kun hänen suhteensa keskustapuolueen johtoon tulivat ongelmallisiksi, SDP uusi johtoaan. Ratkaiseva käänne tapahtui 1972, jolloin kolme vuotta aikaisemmin puoluesihteeriksi valittu Kalevi Sorsa vakiinnutti puheenjohtaja Paasion tuella asemansa SDP:n tulevana johtajana. Sorsasta tuli se henkilö, jonka varaan Kekkonen rakensi uuden valta-asetelmansa. Sorsasta tuli ulkoministeri ja sitten pääministeri, hän vakiinnutti puolueensa yhteistyön NKP:n kanssa ja sitten rakensi yhdessä Willy Brandtin kanssa yhteistyösuhteet NKP:n ja Sosialistisen internationaalin välille. Kekkonen tajusi hyvin, mikä merkitys Willy Brandtin idänpolitiikalla oli liennytyksen läpimurrolle Euroopassa. Sorsan johdolla SDP nousi joka suhteessa Suomen johtavaksi poliittiseksi voimaksi, joka kuitenkin visusti vältti joutumasta kilpailu- tai ristiriitatilanteeseen Kekkonen kanssa.

Eräänlainen kohokohta Kekkonen ja Sorsan suhteessa osui kevääseen 1975. Silloin nämä kaksi sopivat, että SDP pyytää Kekkostä presidenttiehdokkaakseen tilanteessa, jossa Karjalainen viivytteli omista syistään keskustapuolueen vastaavaa päätöstä. Tämän jälkeen tilanne muuttui, kun Kekkonen sairaus eteni ja Sorsa jäi hallituksen ulkopuolelle. Kaksikon suhteet säilyivät kuitenkin hyvinä Kekkonen eroon asti. Jos Kekkonen halusi vakiinnuttaa valta-asemansa ja lisätä ulkopoliittista liikkumavaraansa, niin siinä hänen voi sanoa onnistuneen. EEC-kriisin jälkeen hänen johtoasemaansa ei kahdeksaan vuoteen haastettu ja Suomen ulkopoliitikassa kausi oli aikaisempaan verrattuna hyvin rauhallinen ja kansainvälisesti arvostettu muutamaa ohimenevää episodina lukuun ottamatta.

Minun roolini tässä mannerlaattojen liikkumisessa oli varsin vähäarvoinen, mutta kuitenkin olennaisesti siihen liittyvä. Ensimmäisessä tapaamisessamme, samoin kuin kuukautta myöhemmin Kauko Sipposen tultua kansliapäälliköksi, Kekkonen totesi jo pitkään halunneensa vahvistaa presidentin kansliaa ja varsinkin sen siviilielementtiä. Varmaankin tämä pitää paikkansa. Mutta ajankohtainen syy oli kuitenkin poliittisempi, kun hän ilmoitti tammikuussa 1972 Tamminiemen kutsumilleen nuorille sosiaalidemokraattisille ulkopoliitiikan asiantuntijoille, että hän on päättänyt ottaa kansliaansa ulkopoliittisen avustajan ja että tämä tulisi

sosiaalidemokraattien piiristä. Kuten tiedetään, hän tuolloin ajatteli Paavo Lipposta, mutta muutti myöhemmin mielensä. Minulle hän kertoi syyksi sen, että Lipponen oli liian poliittinen. Hän piti parempana, että avustajalla olisi matalampi ja akateemisempi profiili. Hän antoi ymmärtää halunneensa olla liikaa ärsyttämästä keskustaa ja UM:n virkamiehiä.

Yhtäältä minun nimitykseni oli ele SDP:lle, vakuutus ulkopoliittisesta hovikelpoisuudesta. Samalla olin takaamassa Kekkonen-Sorsa –akselilla molemmipuolisen luottamuksen säilymistä, ettei mitään tehdä toisen selän takana. Erityisen tärkeä roolini oli, kun SDP ja Sorsa laajensivat kansainvälistä toimintaansa 70-luvun loppua kohti. Sorsa sopi Kekkonen kanssa, että avustaisin häntä kansainvälisten suhteiden hoidossa ja pitäisin Kekkonen informoituna kaikesta, mikä sivusi Suomen ulkopoliittisia etuja. Kaikki toimintani tapahtui kuitenkin Kekkonen ehdoilla ja ohjauksessa. Tämä kaksoisrooli kanslian virkamiehenä ja linkkimiehenä Kekkonen ja Sorsan välillä ei aina ollut helppo eikä välttämättä minun mieleeni. Se oli kuitenkin tuloksellinen siinä mielessä, että luottamus säilyi loppuun asti. Sorsan huumorintajusta kertoo se, että maaliskuussa 1982, Mauno Koiviston tultua presidentiksi, Sorsa järjesti Kesärannassa ”läksiäiset” minun kunniakseni. En ollut lähdössä linnasta, koska Koivisto oli jo silloin ilmoittanut, että minä jatkan hänenkin ulkopoliittisena neuvonantajanaan. Eikä minut suhteeni Sorsaankaan muuttunut. Mutta linkkimiehen roolia ei enää tarvittu ja siksi symboliset läksiäiset.

X X X

Valtakysymykset leimasivat Urho Kekkonen julkista kuvaa niin paljon, että hänen tavoitteensa ja hänen aatteensa jäivät usein taka-alalle tai niitä pidettiin valtapyrkimysten kuorruksena. Tämä antaa kuitenkin väärän ja yksipuolisen kuvan Kekkonen toiminnasta.

Kaikkein keskeisin tavoite Kekkoselle oli Suomen itsenäisyyden ja valtiollisen aseman vahvistaminen. Tämä oli hänen suuri tavoitteensa, jonka hän julkki lausui puheessaan Tukholmassa 1943 ja jota hän Paasikiven luottomiehenä lähti rauhanteon jälkeen toteuttamaan. Sotien jälkeisessä tilanteessa idänsuhteiden rakentaminen painottui edellytyksenä kaiken muun toteuttamiselle. Myöhemmin Kekkonen painotti eri vaiheissa eri asioita, milloin puolueettomuuspyrkimyksen ensisijaisuutta, milloin kauppapolitiikkaa, milloin Euroopan turvallisuuden takaamista, milloin ponnisteluja kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden puolesta. Kekkoselle nämä kaikki olivat kuitenkin mielestäni ennen kaikkea välineitä Suomen aseman vahvistamiseksi.

Kekkonen oivalsi myös varhain kauppapolitiikan keskeisen merkityksen Suomen eloon jäämiskappailussa. Ulkomaankauppa oli väline vahvistaa suomalaista yhteiskuntaa sekä säilyttää demokratia ja markkinatalous elinvoimaisena kommunismin paineissa. Kauppapoliittiset ratkaisut olivat tapa manifestoida Suomen kuulumista läntisten demokratioiden leiriin, vaikka lännen sotilaallisiin ja poliittisiin liittokuntiin kuulumisen sodan lopputulos, Pariisin rauhansopimus ja YYA-sopimus estivät. Taloudellisiin argumentein Kekkonen tottui myös vääntämään kättä Kremlin isäntien kanssa. Elintärkeisiin taloudellisiin ratkaisuihin vetoamalla hän saattoi avoimesti riitauttaa asioita ja puolustaa myös poliittisia ratkaisuja.

Saman mitalin toinen puoli oli se, että Kekkonen oli valmis luopumaan poliittisestikin tärkeistä hankkeista, jolle niillä ollut keskeistä merkitystä kaupan tai integraation kannalta. Itse koin tämän keskustellessamme ensimmäisen virkavuoteni aikana Euroopan Neuvostosta. Kekkonen antoi minulle tehtäväksi tutkia, pitäisikö ja kannattaisiko Suomen liittyä neuvoston täysjäseneksi. Selvityksessäni totesin, että Suomi on jo käytännössä mukana kaikessa olennaisessa neuvoston toiminnassa tarkkailijastatuksen kautta. Mielestäni Suomi voisi liittyä ja Sveitsin esimerkkiä noudattaen todeta, ettei neuvosto ole poliittinen järjestö. Huomasin, että Kekkosella ei ollut mitään aikomusta harkita asiaa pidempään. Hän totesi yksikantaan, että kyse on niin vähämerkityksestä järjestöstä, ettei siihen kannata kuluttaa sellaista pääomaa, jota tulevaisuudessakin tarvitaan kauppapoliittisten ratkaisujen läpiajamiseksi.

Toimiessani Tallinnan-suurlähettiläänä 2005-10 tutustuin perusteellisesti Kekkonen Viro-suhteeseen ja keskustelin niistä mm. presidentti Lennart Meren kanssa. Tämä avasi aivan uuden näkökulman Urho Kekkonen ulkopoliittisiin motiiveihin. Samalla se on esimerkki Kekkonen persoonan ja hänen toimintansa monialaisuudesta, joka jatkossakin antaa virikkeitä tutkijoille ja keskustelijoille.

Kekkonen ilmaisi 1960-luvun alussa halunsa vierailu Virossa ja vierailu toteutettiin maaliskuussa 1964 paluumatkalla valtiovierailulta Puolaan. Neuvosto-Eestin kommunistinen puolue ja KGB lienevät uskoneet, että matka palvelisi heidän tarkoituksensa, mutta todellisuudessa siitä tuli heille suuri nöyryytys. Yllätykset alkoivat jo lentokentällä, jossa Kekkonen piti televisioidun puheen viron kielellä ja puhui kirjailija Fridebert Tuglasin toteamuksen mukaan parempaa viroa kuin maan oma, Moskovassa kasvanut presidentti Mürsepp. Tarton yliopistossa Kekkonen piti viroksi pelkäästään virolaiseen kulttuuriin keskittyneen pääpuheensa. Viron silloisen puoluejohdon reaktiosta kertoo se, että puolueen pää-äänänenkannattaja Rahva Hääl ei julkaissut koskaan puhetta kokonaisuudessaan, vaan ainoastaan valittuja kohtia yleisen selostuksensa lomassa.

Tasavallan presidentin kansliassa säilytetyistä papereista käy ilmi, kuinka määrätietoisesti Kekkonen itse räätäloi itselleen epäpoliittisen ja epävirallisen matkan virolaisen kulttuurin tukemiseksi. Tunnettua oli, että hän oli maailmansotien välillä aktiivinen estofiili ja että hänen lähimmäisissä ystäväpiirissään oli suomalais-ugrilainen harrastus oli vahvaa. Siitä huolimatta on varsin hätkähdyttävää, että kylmän sodan keskellä, varsin pian noottikriisin jälkeen hän lähti toteuttamaan kulttuurimatkaa Neuvostoliiton miehittämään Viroon. Tavoitteekseen hän asetti veljensä kansallisen identiteetin pelastamisen. Hän totesi Tamminiemen kutsumilleen Viron-harrastajille, että pakolaisten keskuudessa kansallinen identiteetti voi säilyä vain parin sukupolven ajan. Jos sitä todella halutaan tukea, sitä on tuettava Viron maaperällä.

Lennart Meri piti Kekkonen matkaa käännekohtana Viron vapaustaistelussa. Samaa korostaa myös Viron nykyinen pääministeri Andrus Ansip, joka koulupoikana juoksi Tarton katuja vieraiden autosaaattueen perässä. Hänen mukaansa virolaiset tulivat ensi kertaa sodan jälkeen vakuuttuneeksi, ettei maailma ole heitä unohtanut, kun itsenäisen valtion päämies tulee Viroon ja puhuu heidän kulttuurinsa merkityksestä heidän omalla kielellään. Käytännössä Kekkonen matka avasi ovet suoralle kulttuurivaihdolle, laivayhteyksille ja turismille. Ne taas yhdessä Suomen television näkyvyyden kanssa vaikuttivat ratkaisevasti siihen, että virolaiset olivat niin valmiita itsenäisyyden palauttamiseen 27 vuotta myöhemmin.

Oli tavallaan traagista, että Urho Kekkonen kuoli vain pari vuotta ennen kuin hänen rakastamansa virolaiset aloittivat laulavan vallankumouksensa, joka johti itsenäisyyden palauttamiseen 1991.

Hyvät kuulijat,

Urho Kekkonen on 110 vuotta kuolemansa jälkeen edelleen ajankohtainen keskustelun ja tutkimuksen kohde. Professori Juhani Suomi on tehnyt suurtyön kirjoittaessaan moniosaisen elämänkerran pitkäaikaisesta presidentistämme. Se on kaikkien jatkotutkimusten lähtökohta ja niitä varmasti tulee, esimerkkinä vaikkapa tällä viikolla ilmestynyt Pekka Visurin "Idän ja lännen välissä"-teos. Ajallinen etäisyys antaa mahdollisuuden eri asiakokonaisuuksien viileään tarkasteluun samoja aikoja käsittelevän suomalaisen ja kansainvälisen historiantutkimuksen puitteissa. Urho Kekkonen ei unohdu.